

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРОМІННЯ ПРИПОВЕРХНЕВИМ ШАРОМ БІОТКАНИНИ З СИСТЕМНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ

Шевчук С. В., Безсмертний Ю. О. Петрук В. Г., Томчук М. А.,
Черноволик Г. О.

*Український державний науково-дослідний інститут реабілітації
інвалідів, м. Вінниця Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця*

Математична модель перетворення проміння, зокрема видимого діапазону спектра та прилягаючих до нього довжин хвиль (приблизно 300 - 1200 нм), що є найхарактернішим з точки зору взаємодії з приповерхневим шаром біотканин, базується на теорії переносу випромінювання (ТПВ) в основу якої покладено рівняння перетворення випромінювання (РПВ), що, в свою чергу, впливає з закону Бугера і є рівнянням променистої рівноваги (РПР) або енергетичного балансу [1, 2, 3, 4]:

$$\cos \frac{dI_R(l, \theta, \lambda)}{dl} = I_0(\theta) [r_1 + (1 - r_1)\alpha + (1 - r_1)(1 - \alpha)T] + \frac{(1 - r_1)(1 - \alpha)(1 - T)\sigma}{2} \int_0^{\pi} \int_0^l f(\theta, \theta') \cdot I_0(l, \theta') d\theta' + \frac{I'(l, \theta, \lambda)}{2}, \quad (1)$$

де θ - кут між нормаллю та напрямком падаючого на біотканину проміння з інтенсивністю I_0 ; I_R інтенсивність відбитого від біотканини випромінювання, що складається з, власне, першократно відбитої компоненти r_1 від поверхні шкіри (біотканини) і трансформованої та поверненої з глибини тканини (l) компоненти r_n :

$$I_R = I_{r_1} + I_{r_n} \quad (2)$$

σ — коефіцієнт розсіяння, α — коефіцієнт поглинання, T — коефіцієнт пропускання; λ - довжина хвилі падаючих променів; I' - інтенсивність власного свічення біотканини на характеристичних для неї довжинах хвилі (так званий ефект антистоксового поглинання [5, 6, 7]).

При цьому у загальному вигляді приповерхневий шар нормальної (без патологічних змін) біотканини можна зобразити як багатшарову систему, яка складається, по меншій мірі, з чотирьох основних, але різних за природою шарів (рис. 1) [8].

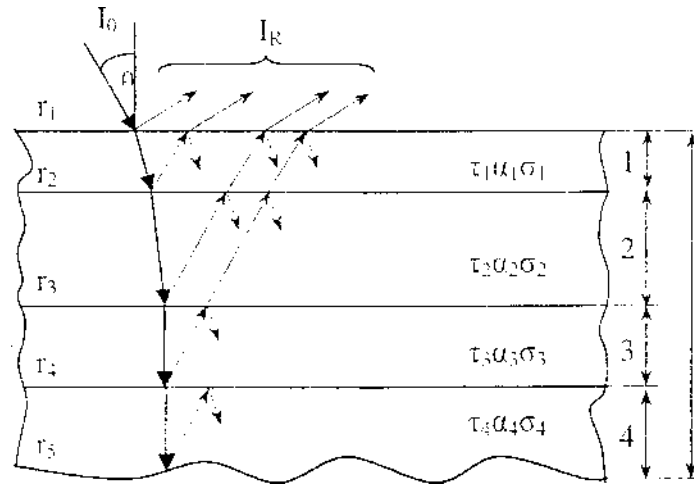

Рис. 1. Схематичне зображення перерізу приповерхневого прошарку біотканини, де 1 - епідерміс; 2 - дерма; 3 - підшкірно-жирова клітчатка; 4 - м'язова тканина, r_n - коефіцієнти відбивання різних за природою прошарків

Коефіцієнти відбивання різних за природою прошарків r_n формують сумарний коефіцієнт відбивання R :

$$\begin{aligned}
 R = & r_1 + (1 - r_1) \tau_1^2 r_2 r_1 \alpha_1 + (1 - r_1) (1 - r_2) \tau_2^2 r_3 r_2 \tau_1 r_1 \alpha_1 \alpha_2 + \\
 & + (1 - r_1) (1 - r_2) (1 - r_3) \tau_3^2 r_4 r_3 \tau_2 r_2 \tau_1 r_1 \alpha_1 \alpha_2 \alpha_3 + \\
 & + (1 - r_1) (1 - r_2) (1 - r_3) (1 - r_4) \tau_4^2 r_5 r_4 r_3 \tau_3 r_2 \tau_2 \tau_1 r_1 \alpha_1 \alpha_2 \alpha_3 \alpha_4 = r_1 + r_n.
 \end{aligned} \quad (3)$$

Аналогічно сумарний коефіцієнт пропускання, що у нашому випадку буде близьким 0, бо в біологічних тканинах, зокрема шкіри, в шарі товщиною 3-5 мм реалізуються умови глибинного режиму, коли $R_\infty(l) = const$, а $T \equiv 0$. Що стосується сумарного коефіцієнту розсіяння, то його значенням у нижній півсфері можна знехтувати, бо проміння поглинається речовиною біозразка. В результаті збільшиться значення коефіцієнта поглинання тканини, а верхня півсфера значень a аналогічно збільшить величину R . Тому відповідно виразу (2):

$$R = r_1 + R_\infty(l) = r_1 + r_n, \quad (4)$$

причому

$$R' + \alpha' \equiv 1, \quad (5)$$

де R', a' — сумарні коефіцієнти відбивання і поглинання з урахуванням розсіяної компоненти, приблизно $\sigma / 2$ верхньої і нижньої півсфери альbedo відповідно.

З врахуванням вщенаведеного рівняння (1) спрощується і набуває цілком коректної математичної моделі, а саме:

$$dI_R(l, \theta, \lambda) = I_0(\lambda) [r_1 + (1 - r_1)(1 - \alpha')] dl. \quad (6)$$

Отже, як впливає з виразу (6), вимірявши інтенсивність (яскравість) відбитого проміння dI_R та знаючи (задаючи) інтенсивність падаючого проміння (вона, як правило, дорівнює одиничному значенню променевого потоку) I_0 на заданій довжині хвилі λ , можна отримати сумарний коефіцієнт дифузного відбивання R_λ , набір значень якого в заданому інтервалі λ формує спектр відбивання біотканини, що є діагностичним критерієм цілого ряду поверхневих чи системних патологій, наприклад: вітиліго, еритема, червоний вовчак тощо.

Для прикладу наведемо знімок поперечного перерізу ділянки шкіри, ураженої системним червоним вовчаком (СЧВ) з проліферативним васкулітом (рис. 2).

Рис. 2. Знімок поперечного перерізу ділянки шкіри, ураженої системним червоним вовчаком (СЧВ) з проліферативним васкулітом

Як бачимо, від нормальної шкіри і підшкірного прошарку СЧВ відрізняється вкрай деформованою поверхнею зі зміненими дермою та епідермісом, зумовленими наявністю як поверхневого, так і глибокого проліферативного васкуліту. Схематично процес трансформації падаючого проміння на такій біотканині можна зобразити так (рис. 3).

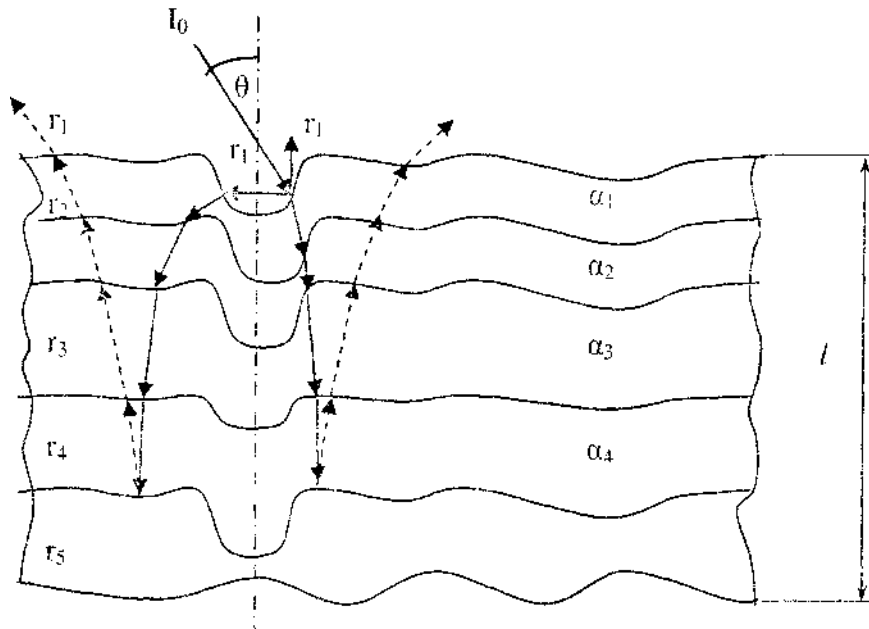

Рис. 3. Схематичне зображення перерізу приповерхневого прошарку біотканини із системною патологією

Виходячи з рис. 3, можна констатувати, що сумарний коефіцієнт дифузного відбивання суттєво зміниться за рахунок багатократного відбивання падаючого променевого потоку у багаточисельних впадинах (лунках) деформованої поверхні ($r_1\beta$), а відтак, за рахунок збільшення коефіцієнту поглинання a в глибоких шарах біотканини, враженої проліферативним васкулітом, характерною ознакою якого є значне насичення дериватами оксигемоглобіну, а саме: метгемоглобіну, карбоксигемоглобіну, деоксигемоглобіну тощо. Саме для них характерне значне поглинання в області 500 - 800 нм [4, 5] і їх у венозній крові таких хворих більше, ніж у нормі.

Отже, вираз (3) може набути такого вигляду:

$$R = r_1\beta + (1 - r_1\beta)\tau^2 r_2 r_1 \alpha_1 + (1 - r_1\beta)(1 - r_2)\tau^2 r_3 r_2 \tau_1 r_1 \beta \alpha_1 \alpha_2 + (1 - r_1\beta)(1 - r_2)(1 - r_3)\tau^2 r_4 r_3 \tau_2 r_2 \tau_1 r_1 \beta \alpha_1 \alpha_2 \alpha_3 \quad (7)$$

де r'_n - відбита компонента буде явно менша від аналогічної r_n в нормі за рахунок майже повного поглинання фолікулами глибокого проліферативного васкуліту на рівні a_3 і a_1 : β — сталий для даного виду патологій множник, що знаходиться в межах $\beta=0-1$, але найчастіше близький до значення 1/2. В результаті вираз (6) набуває вигляду:

$$dI_R(l, \theta, \lambda) = I_0(\theta, \lambda) [r_1\beta + (1 - r'_n)] dl, \quad (8)$$

$$a \frac{dI_R}{I_0 dl} = R' = r_1\beta + r'_n = r_1\beta + (1 - \alpha'), \quad (9)$$

Звідси R' , в порівнянні з нормою, зменшиться приблизно вдвоє.

Розв'язок виразу (9) може бути знайдений з еквівалентної системи рівнянь, наприклад інваріанта Стокса:

$$\left. \begin{aligned} R' &= r_1 \beta + \frac{(1 - r_1 \beta)^2 r_1 \exp(-2m_a l)}{1 - (r_1 \beta)^2 \exp(-2m_a l)} \\ T' &= \frac{(1 - r_1 \beta)^2 \exp(-m_a l)}{1 - r_1^2 \beta^2 \exp(-2m_a l)} \end{aligned} \right\} \quad (10)$$

де m_a - показник поглинання. Згідно закону Бугера з коефіцієнтом поглинання a він пов'язаний так:

$$\alpha = 1 - e^{-m_a l} \quad (11)$$

або

$$m_a = -\frac{1}{l} \ln(1 - \alpha). \quad (12)$$

Тоді перетворення виразів системи (10) з врахуванням (11) та (12), що дозволяють виключити l , матимуть вигляд:

$$\left. \begin{aligned} R' &= r_1 \beta + \frac{(1 - r_1 \beta)^2 r_1 (1 - \alpha)^2}{1 - (r_1 \beta)^2 (1 - \alpha)^2} \\ T' &= \frac{(1 - r_1 \beta)^2 (1 - \alpha)}{1 - r_1^2 \beta^2 (1 - \alpha)^2} \end{aligned} \right\} \quad (13)$$

Отже набір значень $R', T' = f(r_1, \alpha, \beta, \lambda, l)$ для даного виду патології формують діагностичні ознаки хвороби, їх відмінність від норми, дозволяє здійснювати глибокий аналіз причин, терміну та ступеня важкості захворювання, зокрема, системним червоним вовчаком тощо.

Висновки

1. Математична модель трансформації випромінювання приповерхневим прошарком біотканини в нормі і патології базується на рівнянні променистої рівноваги, що лежить в основі теорії переносу випромінювання.

2. Характеристичні спектрофотометричні параметри поверхні біотканини з системною патологією суттєво відрізняються від аналогічних в нормі внаслідок деформованості поверхні шкіри та глибокого проліферативного васкуліту.

Література

1. Чандрасекар С. Перенос лучистой энергии. - М.: Изд. иностр. лит., 1953. - 431 с.
2. Иванов О. П. Оптика рассеивающих сред. - Мн.: Наука и техника, 1969. 592 с.
3. Hulst H. C. van de. Multiple Light Scattering. - Vol. 1 and 2. New York: Academic Press, 1980. 739 p.
4. Иванов В. В. Столетие интегрального уравнения переноса излучения: в кн. «Рассеяние и поглощение света в природных и искусственных дисперсных средах». - Мн.: ИФ АН Белоруси, 1991. - С. 10-36.
5. Петрук В. Г. Спектрофотометрия світлорозсіювальних середовищ. - «Універсум-Вінниця», 2000. -208 с.

6. Петрук В. Г. Фізико-хімічний механізм антистоксового поглинання гуморальними середовищами з позиції координаційної теорії кристалічного поля // Вісник ВПІ. - 1995. — № 2. - С. 78-82.

7. Хайруллина А. Я. Оптические и биофизические параметры биотканей в норме и патологии, методы их определения в видимой и ближней ИК- областях спектра, основанные на многократном рассеянии. // Инженерно-физический журнал. - 1996. - Т. 69, № 3. - С. 390 - 398.

8. Петрук В. Г., Томчук М. А., Черноволик Г. О., Бозняк Ю. А. Розробка та аналіз математичної моделі трансформації випромінювання біотканиною // Вісник ВПІ, - 2000. — № 2. - С. 18-22.